

International Journal of Eurasia Social Sciences
Vol: 11, Issue: 39, pp. (23-52).

Article Type: Research Article

Received: 10.07.2019 Accepted: 19.03.2020

THE IMPACT OF SERVICE LEARNING APPROACH ON STUDENTS' PERCEPTION OF GOOD CITIZENSHIP¹

Hamza KELEŞ

Prof. Dr., Gazi University, Turkey, hkeles@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8739-1619

Ayşen ALTINOK

Dr., Teacher, Aksaray Directorate of National Education, Turkey, aysenaltinok@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5236-4071

ABSTRACT

Service learning is an experiential learning-based approach that has gained popularity recently. In this approach, it is aimed to achieve the learning outcome by using the aspects of the 'work for the society' and 'academic learning' in company. The aim of this study is to measure the effectiveness of service-learning approach use in secondary schools on students' perceptions of good citizenship. This research utilized qualitative research methods. Qualitative data collection techniques is used in research semi-structured interview technique. At the end of the interviews; content analysis method was used to analyse the data acquired. The study group includes 50 secondary school students studying in Aksaray province in 2016-2017 academic year. It has been found out that after service-learning practices, students have used expressions about democratic citizenship and active citizenship more in their 'citizen' description. After service-learning practices, most of students have given place to the expression of active citizenship while describing the good citizen. The rate of students seeing themselves as good citizens increased after service learning activities. It has been seen that in the answers about the characteristics of the people who are considered as good citizens after the practice of service-learning, expressions such as helpfulness, awareness of the rights and responsibilities and making effort for others have shown an increase and it has been concluded that students' attention to active citizenship characteristics has increased.

Keywords: Service learning, social studies education, perception of citizenship.

¹ This study is produced from doctoral dissertation of Ayşen Altınok under the consultancy of Professor Hamza Keleş from Gazi University, Institute of Educative Sciences, and presented orally at 3th International Congress of Eurasian Social Sciences (Bodrum, 2019).

INTRODUCTION

To bring up a good citizen has been an important goal of many systems of education throughout the history (Gömlüksiz & Akyıldız, 2012; Hablemitoğlu & Özmete, 2012). Today an important part of the information and abilities, required to be a good citizen, is gained with social studies and citizenship courses (Genç & Çelik, 2018; Kara et al., 2012; Öztürk, 2009). The question of how good citizens can be defined and how they can be raised is also the subject of research (Dere et al., 2017; Parker & Jaromilek, 1984). In order to achieve the objectives of citizenship education in schools, it is seen that many skills, values and concepts are employed together. New methods are tried and added to the literature to gain these skills and values. In the world literature, it is seen that especially experiential methods have gained popularity recently in citizenship education (Birdwell et al., 2013; Chi, 2002; Jerome, 2012). One of the reasons is “active citizenship” that has an impact on citizenship education. One of the approaches that aim to make the student active in the process of citizenship education is the service learning.

ABD The National Service-Learning Clearinghouse (2006) described service learning as:

“Service learning combines service objectives with learning objectives with the intent that the activity change both the recipient and the provider of the service. This is accomplished by combining service tasks with structured opportunities that link the task to self-reflection, self-discovery, and the acquisition and comprehension of values, skills, and knowledge content” (as cited in Bludau, 2006: 13).

In this approach, students are provided with learning opportunities while meeting the needs of the society through their service activities. In this way, it is possible for students to gain the skills aimed by the teachers, to get to know the society they live in, to meet with social institutions, to collaborate, to participate in social participation and problem solving. Service learning should not be confused with activities such as community services or voluntary services. Roehlkepartain (2009) states that the main difference between service learning and other service programs is to deliberately emphasize both learning and service in service learning. In service learning, participants not only serve directly to the community, but also learn the context of the service, the link between service and their learning and development goals, and their role as citizens (Roehlkepartain, 2009). In this respect, it can be said that service learning contributes to many areas in the development of students.

Wilczenski and Comey (2007) state that service learning is a structure that keeps students' social, emotional, career and academic development goals together. Many researchers draw attention to the personal and social consequences of service learning. It has been shown that service learning has positive effects on students' academic development (Billig, 2002), personal development (Butler, 2009; Reinders & Youniss, 2006; Roberts, 2006) and social development (Astin & Sax, 1998). Especially, it is emphasized that service learning activities are effective by gaining skills and values related to citizenship (Bengiç Çolak, 2015; Chi, 2002; Jerome,

2012). Shuler (2010) states that the service learning approach has had a great role in contributing to the acquisition of citizenship skills of students starting from the end of the 20th century. Service learning encourages students' citizenship awareness and participation, enabling students to take an active role in the community by strengthening their skills in negotiation, problem solving and consensus-building (Wilczenski & Comey, 2007). According to Bringle, Hatcher and Jones (2010), one of the most important goals of service learning is the responsibility of students for citizenship. Klute and Billig (2002) state that by providing service learning, students have the chance of using their academic knowledge to solve real-life problems, and that students are not only knowledgeable about democracy and citizenship during their learning activities, but also are active citizens through various service activities they participate in (as cited in Butler, 2009: 25).

Students become more sensitive to social problems through service learning (Altınok, 2012) and proceed on their way to becoming an active citizen in society. There are also studies that measure the impact of service learning students' perceptions of citizenship and their views on good citizenship. Tolo (1999) found that students participating in service learning activities have more sense of citizenship, while Chi (2002) found that service learning activities improved students' perceptions of how to become a good citizen. Lawhon (2010) indicates that students' perspective about service learning and community service has changed after they involve in activities and they see people who participated in service activities, as a good citizen. Bengiç Çolak (2015) concluded that some students have changed their perceptions of democratic and active citizens. After their service learning experience in the light of this information, it can be said that the service learning approach has a positive effect on citizenship skills and in students' perceptions of citizenship. Accordingly, it can be seen that service learning can be used in the provision of effective citizenship education in schools.

It is seen that the service learning activities are not widely used in Turkey's schools, from kindergarten to university. It is known that these activities are carried out only in schools where community service activities are included in the Social Activities Regulation of the Educational Institutions of the Ministry of National Education (MoNE, 2017). However, the way in which community services are implemented and the content is different from service learning. Since academic development is in the forefront in service learning, community service in schools does not meet this. In this respect, it can be said that the approach to service learning is not used much in our schools. In parallel to this, there are very few academic studies about the service learning approach. It would be beneficial to disseminate the service learning approach and to use it as a method in citizenship education. For this purpose, it is thought that presenting the contributions of service learning approach will guide both teachers who will implement service learning activities in their schools and educators who will carry out studies in this field. The aim of this study is to measure the effectiveness of the service learning approach in secondary schools on students' perceptions of good citizenship". For this purpose, answers for the following questions were examined:

1. How does the use of a service learning approach impact students' perceptions of good citizenship?
  - a) Have the "citizen" definitions of the students changed after service learning activities?

- b) Have students' "good citizen" identification changed after service learning activities?
- c) Have the students' own views of their citizenship changed after service learning activities?

METHOD

Semi-structured interview technique, one of the qualitative data collection techniques, was used in the research. The study group includes 50 7th grade students from a public school in Ortaköy, Aksaray in the 2016-2017 academic year. Typical case sampling method, one of the purposive sampling methods, was used to determine the study group. An interview form was prepared to measure students' perceptions of being a good citizenship. In the process of preparing interview form questions, expert opinions were consulted. As a result of the scope validation study according to Lawshe technique, it was found that five problems could be used. In the process of data collection, first the students were interviewed and then the application process started. During the implementation period, learning activities were carried out with the students in a ten-week period between April 2017 and June 2017. Students carried out service learning activities in four groups in accordance with the model project approach. Following the completion of the application process, final interviews were held with the students. Content analysis technique was used to analyze the data obtained from the interview. The answers of the students were coded, grouped according to their themes and digitized into tables. The findings were presented separately according to their answers before and after the service learning practices. The names of the students were coded as K1, K2, K3, K4..... In order to examine the findings in depth, direct student statements were also included. The reliability formula of Miles and Huberman (1994: 64) was used to ensure reliability. In order to analyze the categories and themes, the coding of the two researchers was compared and the reliability value was calculated as .88. The whole process is carried out in accordance with scientific and ethical principles.

FINDINGS (RESULTS)

Findings for Students' Definition of "Citizen"

"What is a citizen? What can you say if I ask you to describe it in a few sentences?" The answers of the students to the question are shown in Table 1. Looking at Table 1, it is seen that the most commonly used concepts of citizen in the definition of citizens prior to the service learning practices are related with traditional citizenship (f = 40), while includes the concepts of democratic citizenship (f = 20) and the answers related with the active citizenship were the least (f = 6). When the answers related to the traditional citizenship theme are examined, it is seen that the students use the expressions such as the people living in the same country (f = 18), people having duties against their country (f = 8) and people obeying the rules (f = 6).

After the service learning activities, it was seen that the number of students emphasizing active citizenship expressions in the definition of "citizen" increased (f = 23), but they used the expressions about traditional citizenship less than before (f = 35). In terms of democratic citizenship, it was seen that the most common

expressions were” which fulfill their responsibilities” (f = 10) and “who know their rights and responsibilities” (f = 9). In the answers related to the active citizenship theme, it was seen that the students mostly use the expressions “striving for our world” (f = 5), “sensitive to their environment” (f = 5) and “contributing to social assistance” (f = 4).

Table 1. Frequency and Percentage Table According to the Themes of the Students’ Answers to the Question “What is A Citizen?”

Answers of the Students	Before Service-Learning		After Service-Learning	
	f	%	f	%
Traditional Citizenship				
Living in the same country	18	26	16	19
Having duties against their country	8	11	8	10
Obeying the rules	6	8	4	5
People having T.R. identity	4	6	3	4
Protecting their country	2	3	2	2
Being patriotic	2	3	2	2
<i>Total</i>	40	57	35	42
Democratic Citizenship				
Knowing their rights and responsibilities	8	11	9	11
Fulfilling their responsibilities	7	10	10	12
Having freedom	3	4	2	2
Caring about human rights	2	2	5	6
Having justice	2	2	-	-
<i>Total</i>	20	29	26	31
Active Citizenship				
Contributing to social assistance	2	3	4	5
Having respect to others	2	3	2	2
Striving for our world	1	1	5	6
Being sensitive to the environment	1	1	5	6
Being interested in social problems	-	-	3	3
Having respect to different groups	-	-	4	5
<i>Total</i>	6	8	23	27
Non-theme				
Kind people	2	3	-	-
No idea	2	3	-	-
<i>Total</i>	4	6	-	-
<i>Grand Total*</i>	70	100	84	100

* Since the students stated more than one expression, the total frequency was different from the number of participants (N = 50). Percentages were calculated based on the total f value.

Prior to the implementation, K49 considered living in the same country sufficient for citizenship. “Every person living in the same country and sharing the same culture is a citizen.” After the implementation of K49, by emphasizing both democratic citizenship and active citizenship characteristics, he called citizens as “people

who know their rights and responsibilities, respect the rights of others, comply with the law, dealing with the problems of society and looking for solutions”.

K38 emphasized the rights and freedoms before the implementation by saying “People living in their own country and having certain rights and freedoms are called citizens”. After the implementation, s/he referred to active citizenship by saying that “In my opinion, the active citizen is primarily a person who protects the rights and freedoms and takes everything for his country and nation. S/he wants to do everyone a favor. S/he protects the poor, children, patients and he loves animals.”

According to these findings, it can be said that students use less expressions of traditional citizenship and more about expressions of democratic citizenship and active citizenship in citizen definitions after service learning practices.

Findings for The Students’ Definition of “A Good Citizen”

“How can you define a good citizen?” The results obtained from the students' answers to this question are shown in Table 2. Looking at Table 2, it is seen that 50% of the expressions used by students in the definition of “good citizens” prior to service learning practices are expressions representing traditional citizenship, while 37% expressing democratic citizenship and the least ones were related with active citizenship (10%). After the implementation process, it was observed that students gave more place to expressing active citizenship in the definition of good citizen (40%), 34% of the students' views were about democratic citizenship and 26% were about traditional citizenship.

When the answers of the traditional citizenship theme were examined before the application, it was seen that the students used the expressions related with “who obey the rules” most (f = 14), “who fulfilled their citizenship duties” (f = 9) and “who were useful to their country” the least (f = 8). Statements about democratic citizenship are rights and responsibilities-oriented answers, such as “those who know their rights and responsibilities” (f = 12) and “who fulfill their responsibilities” (f = 10).

As can be seen, prior to the service learning practices, students mostly emphasized the features of traditional citizenship such as rights, responsibility, patriotism and obeying the law. After the application, it was seen that the students mostly used the expressions that contributed to social assistance (f = 16), who knew their rights and responsibilities (f = 13) and who obey the laws (f = 10). After the service learning applications, it was seen that all students used expressions about active citizenship, and they gave answers to the questions about active citizenship, which contributed to the social assistance was the most given answer (f=16), which were beneficial for the society (f=7), who were sensitive to the environment (f=7) and who were interested in social problems (f=4).

Table 2. Frequency and Percentage Table According to the Themes of the Students' Answers to the Question "What is A Good Citizen?"

Answers of the Students	Before Service-Learning		After Service-Learning	
	f	%	f	%
Traditional Citizenship				
Obeying the rules	14	16	10	8
Performing civic responsibilities	9	10	7	6
Being beneficial to your country	8	9	6	5
Protecting your country	6	7	4	3
Not betraying to your country	4	4	3	2
Being patriotic	4	4	3	2
<i>Total</i>	45	50	33	26
Democratic Citizenship				
Knowing your rights and responsibilities	12	14	13	10
Fulfilling your responsibilities	10	11	9	7
Asserting for your rights	4	5	10	8
Having freedom	3	3	-	-
Caring about human rights	3	3	6	6
Being fair	1	1	4	3
<i>Total</i>	33	37	42	34
Active Citizenship				
Contributing to social assistance	4	4	16	13
Having respect to others	2	2	3	2
Doing useful work for the community	2	2	7	6
Being sensitive to the environment	1	1	7	6
Being interested in social problems	-	-	4	2
Working for the other people to live better	-	-	2	2
Having respect to different groups	-	-	1	1
Respecting differences of opinion	-	-	2	2
People aware of their responsibilities	-	-	2	2
Having respect to others' rights	-	-	3	2
Striving for our world	-	-	3	2
<i>Total</i>	9	10	50	40
Non-theme				
People who never create trouble	3	3	-	-
<i>Total</i>	3	3	-	-
<i>Grand Total*</i>	90	100	125	100

* Since the students stated more than one expression, the total frequency was different from the number of participants (N = 50). The percentages were calculated according to the total f value.

While defining the good citizen before the implementation process, K5 emphasized the concepts of protecting the country and taking responsibility as "S/he is the person who fulfills his duties in the protection of the country from internal and external dangers and contributes to the country by doing his job best." After the implementation process, s/he defined the good citizen by emphasizing values such as helpfulness and sensitivity as "S/he knows the rights and responsibilities. S/he does not commit a crime and does not break the

law. S/he protects his homeland, helps people around him, knows environmental problems and wants to solve them. S/he helps people in his neighborhood. S/he loves everybody.” Likewise, K33, who emphasized patriotism before service learning activities, described the good citizen as follows: “People who can do all kinds of good for their homeland and do not hesitate to do so. They are the people who stand for their rights and freedoms.” After the activities, s/he stated that “A good citizen respects his homeland and nation first. It is altruistic for his country and nation. No matter what s/he thinks or speaks, even if the other person does not think the same, s/he respects him and wants to help. S/he always protects them, especially if they are in need. S/he feels better when he helps the others, because it's good to be useful to people. A good citizen can be happy with the happiness of others.” And by saying these words, s/he emphasized the importance of good citizenship such as assistance, respect for different ideas and empathy.

According to these findings, it can be said that students use the concepts related to democratic citizenship and active citizenship more frequently than traditional citizenship in terms of good citizen definitions after service learning practices, and they often include social assistance, social problems and environmental sensitivity issues in their definitions.

Findings About Students' Views on Their Own Citizenship Characteristics

The answers of the students to the question of “Do you consider yourself as a good citizen?” are given in Table 3. The percentage of those who said yes before the service learning practices was 56% and the percentage of those who said no was 30%. 14% gave the answer partially. After the implementation, the rate of those who answered yes increased to 74%, while the rate of no answer decreased to 2% and the rate of partial answer decreased to 6%. According to these findings, it can be said that the rate of students seeing themselves as good citizens increased after service learning activities.

Table 3. Frequency and Percentage Table According to the Themes of the Students’ Answers to the Question “Do You Consider Yourself as A Good Citizen?”

Answers of the Students	Before Service-Learning		After Service-Learning	
	f	%	f	%
Yes	28	56	37	74
No	15	30	10	20
Partially	7	14	3	6
Total	50	100	50	100

Regarding the reason that s/he sees himself as a good citizen, K26 stated that “I think I have done the responsibilities that a citizen has to fulfill. Because I obey the law, I respect the rights of others.” and s/he has emphasized traditional citizenship. K18, who thought that s/he wasn’t a good citizen, explained his/her reason for this answer as “There is no such thing as people are all good citizens. I am a person who fulfills his

responsibilities according to his place. A good citizen should be able to do more. Protect your homeland, work for your homeland, do good things. If I do more when I grow up, then I'd say I'm a good citizen."

Table 4. Frequency And Percentage Table According to the Themes of the Students' Answers of "Reasons to See Yourself as A Good Citizen"

Answers of the Students	Before Service-Learning		After Service-Learning	
	f	%	f	%
Traditional Citizenship				
I follow the law	10	16	12	11
I'm studying	7	11	3	3
I contribute to my country	6	10	7	6
I love my homeland	3	5	3	3
I'm loyal to my homeland	3	5	-	-
Total	29	47	25	23
Democratic Citizenship				
I fulfill my responsibilities	12	19	15	14
I know my rights and responsibilities	7	11	9	8
I use my rights	2	3	2	2
I care about human rights	-	-	4	4
I'm fair	2	3	2	2
Total	23	36	32	30
Active Citizenship				
I love to help	6	10	12	11
I respect my friends and other people	3	5	2	2
I do useful work for the community	-	-	6	6
I'm sensitive to the environment	1	1	5	5
I deal with social problems	-	-	7	6
I work for people to live beter	-	-	3	3
I work for disabled people	-	-	4	4
I listen to different ideas	-	-	2	2
I like to cooperate	-	-	6	5
I set an example for my other friends	-	-	3	3
I'm confident	1	1	-	-
Total	11	17	50	47
Grand total*	63	100	107	100

* Since the students stated more than one expression, the total frequency was different from the number of participants (N = 28). The percentages were calculated according to the total f value.

Looking at the reasons why students consider themselves to be good citizens (Table 4), 47% of the students' views were traditional citizenship, 36% were democratic citizenship and 17% were active citizenship prior to the implementation process. In the answers given before the implementation process, fulfillment of responsibilities (f=12), compliance with laws (f= 10), education (f= 7) and knowing of rights and responsibilities (f = 7) are the most given answers.

After service learning practices, 47% of the students used active citizenship, 30% used democratic citizenship and 23% used traditional citizenship. According to the opinions of the students, fulfilling their responsibilities as a good citizenship feature (f= 15), wishing to help (f= 12), and following the laws (f = 12) are the most repeated characteristics. The increase in students' expressions emphasizing active citizenship shows that at the end of their implementation process they change their perception of good citizenship characteristics.

K6 stated that "I am responsive and helpful. I know my rights and responsibilities, I obey the law. I keep my environment clean, and I guide other people to keep it clean. I want to help the poor, the elderly around me. If there is a problem around me, I will work to solve it." It is understood from these statements that the student considers himself / herself to be socially sensitive and helpful and thinks that s/he is a good citizen with these characteristics.

Some students stated that they considered themselves a good citizen after the service learning activities they participated in. One of these students is K9. S/he stated that "Yes, I am a good citizen, because I did something for Umut². We worked with my friends to make him happy. We informed many people about this work and they helped us. That's why I see myself as a good citizen." K5 considered himself/herself a good citizen after the practice of learning by saying that "I think I'm a good citizen, because we worked to make our neighborhood a better place. We did nice things with our friends. In the future, I would like to do something useful for people, for the world. I love helping, protecting the environment, working for people."

Findings of Students for "Good Citizen" Sampling

The responses of the students to the people they consider to be good citizens are shown in Table 5. Before the application process, the answers of "my father" (f=19), "my mother" (f=13) and "my friend" (f=6) were considered as good citizens by the students. This finding can be interpreted as the increase in the rate of students seeing friends as good citizens after service learning activities.

The reasons why the students perceive the people around them as good citizens are shown in Table 6. Prior to the implementation process, it is seen that fulfilling the responsibilities of citizenship (f=10), knowing their rights and responsibilities (f=8) and complying with the laws (f=6) take the first place while being helpful (f=13) after the implementation process is followed by the answers of knowing the rights and responsibilities (f=9) and fulfilling the citizenship responsibilities (f=8).

K47 listed the characteristics of good citizenship as "My father is a good citizen. Because he does not violate anyone's right, pays his debt to his homeland and he gives his tax. He doesn't take away anyone's freedom. He pays the necessary debts to his homeland. He does not lead to unrest. " After the application K47 stated that "My father is a good citizen. Because he knows his responsibilities, he is just, he is patriotic, he is merciful and

---

² There had been a fund drive for a disadvantaged student during the service learning activities. Umut is the name of this student.

he wants the benefit of the society. He is not insensitive to the problems around him, he is able to obey the law and help people.”

Table 5. Frequency and Percentage Table According to the Themes of the Students’ Answers of “People They Consider to Be Good Citizens In Their Circles”

Answers of the Students	Before Service-Learning		After Service-Learning	
	f	%	f	%
My father	19	38	10	20
My mother	13	26	8	16
My friend	6	12	24	48
My brother/my sister	5	10	6	12
My family	4	8	2	4
The son of our neighbor	3	6	-	-
Total	50	100	50	100

Table 6. Frequency and Percentage Table According to the Themes of the Students’ Answers of “Reasons to See People Around Them as Good Citizens”

Answers of the Students	Before Service-Learning		After Service-Learning	
	f	%	f	%
Fulfilling its citizenship responsibilities.	10	20	8	16
Knowing the rights and responsibilities.	8	16	9	18
Obeying the law.	6	12	4	8
Being loyal to his duties.	5	10	-	-
Being helpful.	4	8	13	26
Being reliable.	3	6	-	-
Being sensitive to the environment.	3	6	7	14
Respecting other people.	2	4	3	6
Working for others.	2	4	6	12
Paying Taxes.	2	4	-	-
Being Patriotic.	2	4	-	-
Following the news.	1	2	-	-
Being tolerant.	1	2	-	-
Being handsome.	1	2	-	-
Total	50	100	50	100

K4 mentioned the citizenship responsibilities before the implementation process as “My brother. The reason for this is that he did his military service and now pays taxes against the state. He is as helpful and tolerant as he can.”

K19 also focuses on rights and responsibilities by saying that “My mother is a good citizen, because she complies with the law and knows her responsibilities. She does not violate the rights and disrespect the rights of others.” After the practice, it focused on rights and responsibilities as well as social sensitivity. “My friend is a good citizen, because s/he respects the decisions of others. S/he knows the rights and responsibilities. S/he

helps people and when people have problems, wants to solve them. S/he also worked fondly in the organ donation campaign and s/he was happy about it.”

Increasing responses to active citizenship, such as environmental awareness and working for others, are noteworthy. According to these findings, the increase in the answers such as helpfulness, awareness of the rights and responsibilities of the students and their efforts towards others can be interpreted as an increase in the students' attention to these issues as a result of the service learning process.

CONCLUSION and DISCUSSION

In this study, the effect of service learning approach on students' perception of citizenship was investigated. According to the findings of the study, it is concluded that students use the expressions of “democratic citizenship” and “active citizenship” more than the “traditional citizen expressions” in terms of “citizen” definitions and “good citizen” definitions after service learning practices. The students emphasized the characteristics of traditional citizenship such as rights, responsibilities, patriotism and obeying the laws in the definition of a “good citizen” before serving learning practices, and after the application, they defined “the good citizen” as the people who contributed to social assistance most, who know their rights and responsibilities, and who obey the laws. The rate of the students' seeing themselves as a good citizen, is increased after the service learning activities. The students stated that they see themselves as a good citizen because they fulfill their responsibilities, love to help, obey the laws. The increase in the statements, implying active citizenship, shows that there is a change in students' perspective towards the characteristics of good citizenship after the implementation process. The rate of students seeing friends as good citizens after service learning activities increased. This finding was thought to arise due to the activities of friends in service activities. After the service learning practice, students' responses to the characteristics of the people they consider to be good citizens have increased, such as helpfulness, awareness of their rights and responsibilities, and efforts for others. Accordingly, it can be said that students' attention to active citizenship characteristics increased as a result of service learning practices.

As a result, students' definitions of “citizenship” and “good citizenship” have changed as a result of service learning practices and they used active citizenship characteristics more in their definitions. Similar results have been reported in the literature. Klute and Billig (2002) states that, service learning let the students to use their academic knowledge to solve real life problems and they become an active citizen with the help of service learning activities (as cited in Butler, 2009: 25). Tolo (1999) suggests in his study that the students who participated in service learning activities are more likely to have a ‘citizenship idea’. Chi (2002) states that service learning activities have changed students' perspective about ‘how to be a good citizen’. Lawhon (2010) who implies that service learning activities is affecting students' citizenship behaviours, suggests that after the activities, students see the individuals, who participated in service activities, as a good citizen. Hamilton and Zeldin (1987), who emphasize similar results, state that service learning enhances citizenship knowledge and abilities and citizenship knowledge is more easily gained by students with the help of service learning. Birdwell

and others (2013) state that service learning and citizenship education combined is a more successful way for active citizen education. Bengiç Çolak (2015) on the other hand, extrapolates that there had been a change in the perceptions of the students about democratic and active citizenship after service learning experience. The findings of this study is correspond to the outcomes of the studies above.

RECOMMENDATIONS

Since service learning approach is not commonly used in Turkish schools, the results of this study are important. It may be useful to conduct studies on the effects of the service learning approach on different sample groups and with different measurement tools. In addition, it may be suggested to the researchers to investigate the applicability and possible effects of the service learning approach in schools according to the opinions of students, teachers, parents and community partners.

ETHICAL TEXT

Journal writing rules, publication principals research and publishing rules and ethical journal rules are obeyed in this article. The writers are responsible for any violation related to this article.

REFERENCES

- Altınok, A. (2012). *Sosyal Katılım Faaliyetlerinin 12-14 Yaş Grubu Öğrencilerinin Sosyal Problemlere Olan Duyarlılıklarına Etkisi*. Unpublished Master Thesis, Aksaray University Graduate School of Social Sciences, Aksaray.
- Astin, A. & Sax, L. (1998). "How Undergraduates Are Affected By Service Participation." *Journal of College Student Development*, 39(3): 251-263.
- Bengiç Çolak, G. (2015). *Sosyal Bilgiler Dersinde Hizmet Ederek Öğrenme Yaklaşımının Vatandaşlık Eğitimindeki Rolü*. Unpublished Phd Thesis, Marmara University Graduate School of Educational Sciences, İstanbul.
- Billig, S. H. (2002). "Support For K-12 Service-Learning Practice: A Brief Review Of The Research." *Educational Horizons*, 80 (4): 184-189.
- Birdwell, J., Scott, R. & Horley, E. (2013). "Active Citizenship, Education And Service Learning." *Education, Citizenship and Social Justice*, 8 (2): 185-199.
- Bludau, J.A. (2006). *Teachers' Perceptions Of Service Learning: K-12 School Community Partnership Development in Texas Scholls*. Unpublished Phd Thesis, Texas A&M University.
- Bringle, R., Hatcher, J. & Jones, S. (2010). *International Service Learning: Conceptual Frameworks And Research*. Sterling, VA: Stylus.
- Butler, A. (2009). *Service Learning, Civic Responsibility, And Attitudes Of Secondary Students*. Unpublished Phd Thesis, Walden University.
- Chi, B. S. (2002). *Teaching The "Heart And Soul" Of Citizenship: Service-Learning As Citizenship Education*. Unpublished Phd Thesis, University of California, Berkeley.

- Dere, İ., Kızılay, N. & Alkaya, S. (2017). 'İyi Vatandaş' Kavramı, Ailede ve Okulda 'İyi Vatandaşlık' Eğitimi Hakkında Velilerin Görüşleri ve Algıları. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(30): 1974-1993.
- Genç, K. & Çelik, H. (2018). Türkiye'deki Vatandaşlık Eğitiminin Branş Öğretmenlerinin Bakış Açılılarıyla Değerlendirilmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1): 126-138.
- Gömlüksiz, M. N. & Akyıldız, S. (2012). Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, 41(196): 69-92.
- Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2012). Etkili Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3): 39-54.
- Hamilton, S.F. & Zeldin, S. R. (1987). Learning Civics In The Community. *Curriculum Inquiry*, 17(4): 407-420.
- Jerome, L. (2012). "Service Learning And Active Citizenship Education In England." *Education, Citizenship and Social Justice*, 7(1): 59-70.
- Kara, C., Topkaya, Y. & Şimşek, U. (2012). Aktif Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Programındaki Yeri. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3): 147-159.
- Lawhon, M.E. (2010). *The Effects Of Service-Learning On The Citizenship Attitudes Of At-Risk Students In An After-School Program*. Unpublished master thesis, Ohio University.
- Ministry of National Education. (2017). Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği. *T.C.Resmi Gazete*, 30090, 8 Haziran 2017. Retrieved on 14 June 2018 from <http://ogm.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanligi-egitim-kurumlari-sosyal-etkinlikler-yonetmeligi/icerik/567>.
- Miles, M. & Huberman M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Source Book (2nd Edition)*. California: SagePress.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış*. In C. Öztürk (Ed., pp. 1-31). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Parker, W. & Jarolimek, J. (1984). *Citizenship And The Critical Role Of The Social Studies*. NCSS Bulletin No. 72. Boulder, CO: SSEC Publications.
- Reinders, H. & Youniss, J. (2006). "School-Based Required Community Service And Civic Development In Adolescents." *Applied Developmental Science*, 10 : 2-12.
- Roberts, C. (2006). "Service-Learning: Developing Servant Leaders." *Academic Exchange Quarterly*, 10(2): 237-243.
- Roehlkepartain, E. C. (2009). *Service-Learning In Community-Based Organizations: A Practical Guide To Starting And Sustaining High-Quality Programs*. Scotts Valley, CA: Learn and Serve America's National Service-Learning Clearinghouse.
- Shuler, L. O. (2010). *Paths To Active Citizenship: The Development Of And Connection Between Civic Engagement Involvement And Attitudes In College Student*. . Unpublished Phd Thesis, Boston College.
- Tolo, K. (1999). *The Civic Education Of American Youth*. Austin: University of Texas, Lyndon B.Johnson School of Public Affair.

Wilczenski, F. L. & Coomey, S. M. (2007). *A Practical Guide To Service Learning: Strategies For Positive Development In Schools*. New York: Springer Science &Business Media.

HİZMET EDEREK ÖĞRENME YAKLAŞIMININ ÖĞRENCİLERİN “İYİ VATANDAŞLIK” ALGILARINA ETKİSİ³

ÖZ

Hizmet ederek öğrenme son dönemlerde popülerlik kazanan deneysel öğrenmeye dayalı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda toplum için çalışma ve akademik öğrenme boyutları bir arada kullanılarak önceden belirlenen kazanımlara ulaşılması hedeflenmektedir. Bu araştırmanın amacı, ortaokullarda hizmet ederek öğrenme yaklaşımının kullanılmasının öğrencilerin “iyi vatandaşlık” algıları üzerindeki etkisini ölçmektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2016–2017 eğitim öğretim yılında Aksaray ili Ortaköy ilçesinde bir devlet okulunda eğitim gören 7. sınıf öğrencilerinden seçilen 50 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Öğrencilerin “vatandaş” tanımlamalarında hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonrasında demokratik vatandaşlık ve aktif vatandaşlığa dair ifadeleri daha fazla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonrasında öğrencilerin iyi vatandaş tanımlamalarında aktif vatandaşlığa daha fazla yer verdikleri görülürken kendilerini iyi vatandaş olarak görme oranlarının arttığı tespit edilmiştir. Öğrenciler iyi vatandaş olarak gördükleri kişilerin yardımseverlik, hak ve sorumluluklara karşı farkındalık, başkaları için çaba gösterme gibi özelliklere sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet ederek öğrenme, vatandaşlık eğitimi, vatandaşlık algısı.

³ Bu çalışma Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde Prof. Dr. Hamza Keleş danışmanlığında hazırlanan Ayşen Altınok’un doktora tezinden üretilmiş, 4. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi’nde (Bodrum, 2019) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Tarih boyunca eğitim sistemlerinde iyi vatandaş yetiştirmek önemli amaçlardan birisi olmuştur (Gömleksiz ve Akyıldız, 2012; Hablemitoğlu ve Özmete, 2012). Günümüzde iyi bir vatandaş olabilmek için gerekli bilgi ve becerilerin önemli bir kısmı sosyal bilgiler ve vatandaşlık dersleri aracılığıyla kazandırılmaktadır (Genç ve Çelik, 2018; Kara vd., 2012; Öztürk, 2009). İyi vatandaşın nasıl tanımlanabileceği ve nasıl iyi vatandaş yetiştirilebileceği konusu da araştırmalara konu olmaktadır (Dere vd., 2017; Parker ve Jaromilek, 1984) . Okullarda vatandaşlık eğitiminin amaçlarına ulaşabilmesi için birçok beceri, değer ve kavramın birlikte işe koşulduğu görülmektedir. Bu kavram, beceri ve değerlerin kazandırılmasında yeni yöntemler denenmekte ve literatüre eklenmektedir. Dünya literatürüne bakıldığında vatandaşlık eğitiminde özellikle deneysel yöntemlerin son dönemde popülerlik kazandığı görülmektedir (Birdwell vd., 2013; Chi, 2002; Jerome, 2012). Bunun nedenleri arasında vatandaşlık eğitiminde aktif vatandaşlığın öne çıkmasının etkisi vardır. Vatandaşlık eğitiminde öğrenciyi süreçte aktif kılmayı amaçlayan yaklaşımlardan birisi de hizmet ederek öğrenme yaklaşımıdır.

ABD Ulusal Hizmet-Öğrenme Birliği (2006) hizmet ederek öğrenme yaklaşımını şu şekilde tanımlamıştır:

“Hizmet amaçları ile öğrenme amaçlarını birleştiren, hizmet veren ve alan için kasıtlı olarak düzenlenmiş fırsatlardan oluşan bir öğretim metodu.” olarak tanımlamaktadır (akt. Bludau, 2006: 13).

Bu yaklaşımda öğrenciler hizmet faaliyetleri sayesinde toplumun ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda öğrenme fırsatları bulmaktadırlar. Bu sayede öğretmenler tarafından amaçlanan kazanımlara ulaşabilmeleri, içinde yaşadıkları toplumu tanıyıp toplumsal kurumlarla tanışmaları, işbirlikli çalışma, sosyal katılım, problem çözme gibi becerileri kazanmaları mümkün olabilmektedir. Hizmet ederek öğrenme toplum hizmetleri ya da gönüllü hizmetler gibi faaliyetlerle karıştırılmamalıdır. Roehlkepartain (2009) hizmet ederek öğrenme ile diğer hizmet programları arasındaki temel farkın hizmet ederek öğrenmede hem öğrenme hem de hizmetin kasıtlı olarak vurgulanması olduğunu belirtmektedir. Hizmet ederek öğrenmede katılımcılar yalnızca topluluğa doğrudan hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda hizmetin sağladığı bağlamı, hizmet ile kendi öğrenme ve gelişim hedefleri arasındaki bağlantıyı ve vatandaş olarak rollerini öğrenirler (Roehlkepartain, 2009). Bu bakımdan hizmet ederek öğrenmenin öğrencilerin gelişiminde birçok alana katkı sağladığı söylenebilir.

Wilzenski ve Comey (2007) hizmet ederek öğrenmenin öğrencilerin sosyal, duygusal, kariyer ve akademik gelişim hedeflerini bir arada tutan bir yapı olduğunu belirtmektedirler. Birçok araştırmacı hizmet ederek öğrenmenin kişisel ve sosyal sonuçlarına dikkat çekmektedir. Hizmet ederek öğrenmenin öğrencilerin akademik gelişim (Billig, 2002), kişisel gelişim (Butler, 2009; Reinders ve Youniss, 2006; Roberts, 2006) ve sosyal gelişimleri (Astin ve Sax, 1998) üzerinde olumlu etkileri olduğu ortaya konmuştur. Özellikle vatandaşlıkla ilgili beceri ve değerlerin kazanılmasında hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinin etkili olduğu çok sık vurgulanmaktadır (Bengiç Çolak, 2015; Chi, 2002; Jerome, 2012). Shuler (2010) 20. yüzyılın sonlarından itibaren hizmet ederek öğrenme yaklaşımının öğrencilerde vatandaşlık becerilerinin kazandırılmasına katkı sağlamada

büyük görev yüklendiğini belirtmektedir. Hizmet ederek öğrenme öğrencilerin yurttaşlık bilincini ve katılımını teşvik etmekte, öğrencilerin müzakere etme, sorun çözme ve fikir birliğine varma gibi becerilerini hizmet süreci içinde güçlendirerek toplulukta aktif rol almalarını sağlamaktadır (Wilczenski ve Comey, 2007). Öğrencilerin vatandaşlık sorumluluğuna sahip olması hizmet ederek öğrenmenin en önemli hedeflerinden birisi olarak görülmektedir (Bringle vd., 2010). Klute ve Billig (2002) hizmet ederek öğrenmenin öğrencilerin akademik bilgilerini gerçek hayat problemlerini çözmeleri için kullanmalarına olanak sağladığını, hizmet ederek öğrenme faaliyetleri boyunca öğrencilerin yalnızca demokrasi ve vatandaşlık hakkında bilgi sahibi olmayıp, aynı zamanda katıldıkları çeşitli hizmet faaliyetleri sayesinde birer aktif vatandaş olduklarını belirtmektedirler (akt. Butler, 2009: 25).

Öğrenciler hizmet ederek öğrenme aracılığıyla sosyal problemlere daha duyarlı hale gelir (Altınok, 2012) ve toplumda aktif vatandaş olma yolunda ilerlerler. Öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili algılarında ve iyi vatandaşlığa yönelik görüşlerinde hizmet ederek öğrenmenin etkilerini ölçen çalışmalar da mevcuttur. Tolo (1999) hizmet ederek öğrenme faaliyetlerine katılan öğrencilerin daha fazla "vatandaşlık fikrine" sahip olduğunu, Chi (2002) ise hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinin öğrencilerin "iyi vatandaş nasıl olunacağına" dair algılarını geliştirdiğini ortaya koymuşlardır. Lawhon (2010) öğrencilerin katıldıkları faaliyetler sonrasında hizmet ederek öğrenme ve toplum hizmetleri gibi sosyal faaliyetlere olan bakışının değiştiğini, hizmet faaliyetlerine katılan bireyleri iyi bir vatandaş olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Bengiç Çolak (2015) ise hizmet ederek öğrenme deneyiminden sonra bazı öğrencilerin demokratik ve etkin vatandaşlık kavramı ile ilgili algılarında değişim meydana geldiği sonucuna ulaşmıştır. Bu bilgiler ışığında hizmet ederek öğrenme yaklaşımının öğrencilerin vatandaşlığa dair algılarında, vatandaşlık becerileri üzerinde olumlu etki oluşturduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak okullarda etkili bir vatandaşlık eğitiminin verilmesinde hizmet ederek öğrenmenin kullanılabileceği görülmektedir.

Türkiye’de okullarda (anasınıfından yükseköğrenime kadar) hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinin yaygın olarak kullanılmadığı görülmektedir. Yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği ’nde (MEB, 2017) toplum hizmeti çalışmalarının yer aldığı, okullarda bu faaliyetlerin yapıldığı bilinmektedir. Ancak toplum hizmetlerinin uygulanış şekli ve içeriği hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinden farklıdır. Hizmet ederek öğrenmede akademik gelişim önplanda olduğundan okullarda yapılan toplum hizmetleri bunu karşılamamaktadır. Bu bakımdan okullarda hizmet ederek öğrenme yaklaşımının pek fazla kullanılmadığı söylenebilir. Buna paralel olarak hizmet ederek öğrenme yaklaşımı ile ilgili akademik çalışmalar da oldukça azdır. Hizmet ederek öğrenme yaklaşımının yaygınlaştırılması, vatandaşlık eğitiminde bir yöntem olarak kullanılması faydalı olacaktır. Bu amaçla hizmet ederek öğrenme yaklaşımının katkılarının ortaya konulmasının hem hizmet ederek öğrenme faaliyetlerini okullarında uygulayacak öğretmenlere hem de bu alanda çalışmalar yapacak eğitimcilere rehber olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı ortaokullarda hizmet ederek öğrenme yaklaşımının kullanılmasının öğrencilerin "iyi vatandaşlık" algıları üzerindeki etkisini ölçmektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Hizmet ederek öğrenme yaklaşımının kullanılmasının öğrencilerin iyi vatandaşlık algıları üzerindeki etkisi nasıldır?
  - a) Öğrencilerin “vatandaş” tanımlamaları hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinden sonra farklılaşmış mıdır?
  - b) Öğrencilerin “iyi vatandaş” tanımlamaları hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinden sonra farklılaşmış mıdır?
  - c) Öğrencilerin kendilerinin vatandaşlık özelliklerine dair görüşleri hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinden sonra farklılaşmış mıdır?
  - d) Öğrencilerin çevrelerindeki “iyi vatandaş” örneklemeleri hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinden sonra farklılaşmış mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubunu 2016–2017 eğitim öğretim yılında Aksaray ili Ortaköy ilçesinde bir devlet okulunda eğitim gören 7. sınıf öğrencilerinden seçilen 50 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin iyi vatandaşlığa yönelik algılarını ölçmek amacıyla görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu sorularının hazırlanması sürecinde uzman görüşlerine başvurulmuştur. Lawshe tekniğine göre yapılan kapsam geçerliği çalışması sonucunda beş sorunun kullanılabilmesi görülmüştür. Verilerin toplanması sürecinde öncelikle öğrencilerle öngörüşmeler yapılmış sonrasında uygulama sürecine geçilmiştir. Uygulama sürecinde öğrencilerle Nisan 2017- Haziran 2017 tarihleri arasında on haftalık bir süreçte hizmet ederek öğrenme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler model proje yaklaşımına uygun olarak dört grup halinde hizmet ederek öğrenme faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Uygulama sürecinin tamamlanmasının ardından öğrencilerle son görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar kodlanmış, temalarına göre gruplandırılmış ve sayısallaştırılarak tablolar haline getirilmiştir. Bulgular hizmet ederek öğrenme uygulamaları öncesinde ve sonrasında verdikleri cevaplara göre ayrı ayrı sunulmuştur. Öğrencilerin isimleri kullanılmamış K1, K2, K3, K4... olarak kodlanmıştır. Bulguların derinlemesine incelenmesi amacıyla doğrudan öğrenci ifadelerine de yer verilmiştir. Güvenirliği sağlamak amacıyla Miles ve Huberman'ın (1994, s.64) güvenilirlik formülünden faydalanılmıştır. Kategoriler ve temaların çözümlenmesi bakımından iki araştırmacının kodlamaları karşılaştırılmış ve güvenilirlik değeri .88 olarak hesaplanmıştır. Tüm bu süreç bilimsel ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin “Vatandaş” Tanımlamalarına Yönelik Bulgular

Öğrencilerin “Vatandaş nedir? Birkaç cümle ile tanımlamanızı istersem neler söyleyebilirsin?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin “Vatandaş Kimdir?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Temalara Göre Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar	Uygulama Öncesi		Uygulama Sonrası	
	f	%	f	%
Geleneksel Vatandaşlık				
Aynı ülkede yaşayan	18	26	16	19
Ülkesine karşı görevleri olan	8	11	8	10
Kanunlara uyan	6	8	4	5
T.c. kimliği olan kişiler	4	6	3	4
Vatanını koruyan	2	3	2	2
Vatanını seven	2	3	2	2
<i>Toplam</i>	40	57	35	42
Demokratik Vatandaşlık				
Haklarını ve sorumluluklarını bilen	8	11	9	11
Sorumluluklarını yerine getiren	7	10	10	12
Özgürlükleri olan	3	4	2	2
İnsan haklarını önemseyen	2	2	5	6
Adaletli	2	2	-	-
<i>Toplam</i>	20	29	26	31
Aktif Vatandaşlık				
Toplumsal yardımlaşmaya katkıda bulunan	2	3	4	5
Diğer insanlara saygılı	2	3	2	2
Dünyamız için çaba gösteren	1	1	5	6
Çevresine duyarlı	1	1	5	6
Toplumsal problemlere ilgi duyan	-	-	3	3
Farklı gruplara saygılı	-	-	4	5
<i>Toplam</i>	6	8	23	27
Tema Dışı				
İyi kalpli kişi	2	3	-	-
Fikrim yok	2	3	-	-
<i>Toplam</i>	4	6	-	-
<i>Genel Toplam*</i>	70	100	84	100

*Öğrenciler birden fazla ifade belirttiklerinden frekans toplamı katılımcı sayısından (N=50) farklıdır. Yüzdeler toplam f değerine göre hesaplanmıştır.

Tablo 1’e bakıldığında öğrencilerin hizmet ederek öğrenme uygulamaları öncesinde “vatandaş” tanımlamalarında en çok geleneksel vatandaşa ait kavramları kullandıkları (f=40), ikinci sırada demokratik vatandaşlığa ait kavramlar yer alırken (f=20) en az aktif vatandaşlığa ait kavramlara yer verdikleri görülmektedir (f=6). Geleneksel vatandaşlık temasına ait cevaplara bakıldığında öğrencilerin vatandaş tanımlamalarında en fazla aynı ülkede yaşayan kişi (f=18), ülkesine karşı görevleri olan kişi (f=8) ve kanunlara uyan kişi (f=6) gibi ifadeleri kullandıkları görülmektedir.

Uygulama sonrasında ise “vatandaş” tanımlamalarında aktif vatandaşlığa ait ifadeleri vurgulayan öğrenci sayısının artmış olduğu (f=23) ancak geleneksel vatandaşlığa dair ifadeleri uygulama öncesine göre daha az (f=35) kullandıkları görülmüştür. Demokratik vatandaşlık temasında sorumluluklarını yerine getiren (f=10) ve

haklarını ve sorumluluklarını bilen (f=9) ifadelerinin en fazla kullanıldığı görülmüştür. Aktif vatandaşlık temasına ait cevaplarda ise öğrencilerin en fazla dünyamız için çaba gösteren (f=5), çevresine duyarlı (f=5), toplumsal yardımlaşmaya katkıda bulunan (f=4) ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Uygulama öncesinde aynı vatanda yaşamayı vatandaşlık için yeterli gören K49 *“Aynı ülkede yaşayan, aynı kültürü paylaşan her kişi vatandadır.”* şeklinde bir tanımlama yaparken, uygulama sonrasında hem demokratik vatandaşlık hem aktif vatandaşlık özelliklerini vurgulayarak *“Haklarını ve sorumluluklarını bilen, başkalarının haklarına saygı gösteren, kanunlara uyan, toplumun problemleriyle ilgilenip çözümler arayan kişilere vatanda denir.”* diye bir tanımlama yapmıştır.

K38 uygulama öncesinde *“Kendi ülkesinde yaşayan, bazı hak ve özgürlüklere sahip kişilere vatanda denir.”* diyerek hak ve özgürlükleri vurgulamıştır. Uygulama sonrasında *“Bana göre vatanda öncelikle hak ve özgürlüklere sahip çıkan, vatani ve milleti için her şeyi göze alan kişidir. Herkese iyilik yapmak ister. Yoksullar, çocuklar, hastalar herkesi korur. İnsanları hayvanları sever.”* diyerek aktif vatandaşlığa atıf yapmıştır.

Bu bulgulara göre öğrencilerin hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonrasında vatanda tanımlamalarında geleneksel vatandaşa ait ifadeler daha az yer verirken demokratik vatandaşlık ve aktif vatandaşlığa dair ifadeleri daha fazla kullandıkları söylenebilir.

Öğrencilerin “İyi Vatanda” Tanımlamalarına Yönelik Bulgular

Öğrencilerin “Sana göre “iyi vatanda” nasıl tanımlanabilir?” sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2’ye bakıldığında öğrencilerin hizmet ederek öğrenme uygulamaları öncesinde “iyi vatanda” tanımlamalarında kullandıkları ifadelerden % 50’sinin geleneksel vatandaşlığı temsil eden ifadeler olduğu demokratik vatandaşlığı vurgulayan ifadeler % 37 iken en az aktif vatandaşlığın vurgulandığı (% 10) görülmektedir. Uygulama sürecinin sonrasında ise öğrencilerin iyi vatanda tanımlamalarında aktif vatandaşlığa dair ifadeler daha fazla yer verdikleri (% 40), öğrenci görüşlerinin % 34’ünün demokratik vatandaşlık ve % 26’sının da geleneksel vatandaşlığa dair olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin “İyi Vatanda Kimdir?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Temalara Göre Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar	Uygulama Öncesi		Uygulama Sonrası	
	f	%	f	%
Geleneksel Vatandaşlık				
Kanunlara uyan	14	16	10	8
Vatandaşlık görevlerini yerine getiren	9	10	7	6
Ülkesine faydalı olan	8	9	6	5
Vatanını koruyan	6	7	4	3
Vatanına ihanet etmeyen	4	4	3	2
Vatanını seven	4	4	3	2

<i>Toplam</i>	45	50	33	26
Demokratik Vatandaşlık				
Haklarını ve sorumluluklarını bilen	12	14	13	10
Sorumluluklarını yerine getiren	10	11	9	7
Haklarını kullanan	4	5	10	8
Özgürlükleri olan	3	3	-	-
İnsan haklarını önemseyen	3	3	6	6
Adaletli	1	1	4	3
<i>Toplam</i>	33	37	42	34
Aktif Vatandaşlık				
Toplumsal yardımlaşmaya katkıda bulunan	4	4	16	13
Diğer insanlara saygılı	2	2	3	2
Toplum için yararlı işler yapan	2	2	7	6
Çevresine duyarlı olan	1	1	7	6
Toplumsal problemlere ilgi duyan	-	-	4	2
İnsanların daha iyi yaşaması için çalışan	-	-	2	2
Farklı gruplara saygılı	-	-	1	1
Fikir ayrılıklarına saygı duyan	-	-	2	2
Sorumluluk bilincinde olan	-	-	2	2
Başkalarının haklarına saygı duyan	-	-	3	2
Dünyamız için çaba gösteren	-	-	3	2
<i>Toplam</i>	9	10	50	40
Tema Dışı				
Sorun çıkarmayan kişi	3	3	-	-
<i>Toplam</i>	3	3	-	-
<i>Genel Toplam*</i>	90	100	125	100

*Öğrenciler birden fazla ifade belirttiklerinden frekans toplamı katılımcı sayısından (N=50) farklıdır. Yüzdeler toplam f değerine göre hesaplanmıştır.

Uygulama öncesinde geleneksel vatandaşlık temasına ait cevaplara bakıldığında öğrencilerin iyi vatandaş tanımlamalarında en fazla kanunlara uyan (f=14), vatandaşlık görevlerini yerine getiren (f=9) ve ülkesine faydalı olan kişi (f=8) ifadelerini kullandıkları görülmektedir. Demokratik vatandaşlığa dair ifadeler ise haklarını ve sorumluluklarını bilen (f=12), sorumluluklarını yerine getiren (f=10) gibi hak ve sorumluluk odaklı cevaplardır.

Görüldüğü gibi öğrenciler hizmet ederek öğrenme uygulamaları öncesinde çoğunlukla hak, sorumluluk, vatanseverlik, kanunlara uyma gibi geleneksel vatandaşlığa ait özelliklere vurgu yapmışlardır. Uygulama sonrasında ise öğrencilerin en fazla toplumsal yardımlaşmaya katkıda bulunan (f=16), haklarını ve sorumluluklarını bilen (f=13), kanunlara uyan (f=10) ifadelerini kullandıkları görülmektedir. Hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonrasında öğrencilerin tamamının aktif vatandaşlığa dair ifadeleri kullandıkları, aktif vatandaşlıkla ilgili ifadelerden en fazla toplumsal yardımlaşmaya katkıda bulunan (f=16), toplum için yararlı işler yapan (f=7), çevresine duyarlı olan (f=7) toplumsal problemlere ilgi duyan (f=4) cevaplarını verdikleri görülmüştür.

K5 uygulama süreci öncesinde iyi vatandaş tanımlarken vatani koruma ve sorumluluk alma kavramlarını vurgulamış *“Vatanın iç ve dış tehlikelerden korunmasında üzerine düşen görevleri yerine getiren ve işini en iyi yaparak ülkeye katkı sağlayan kişidir.”* demiştir. Uygulama sürecinden sonra ise iyi vatandaş *“İyi vatandaş haklarını ve sorumluluklarını bilir, suç işlemeyen ve kanunları çiğnemeyen kişidir. Vatanını korur, çevresindeki kişilere yardım eder, çevre sorunlarını bilir çözmek ister. Mahallesindeki insanlara yardım eder. Herkesi çok sever.”* diye tanımlayarak yardımseverlik ve duyarlılık gibi değerleri vurgulamıştır. Aynı şekilde hizmet ederek öğrenme faaliyetleri öncesinde vatanseverliğe vurgu yapan K33 iyi vatandaş *“Vatanı için her türlü iyiliği yapabilen ve yapmaktan çekinmeyen insanlardır. Hak ve özgürlüklere sahip çıkan insanlardır.”* diye tanımlamıştır. Faaliyetlerden sonra ise *“İyi vatandaş vatanına ve milletine saygılıdır öncelikle. Vatanı ve milleti için fedakardır. Ne düşünürse, ne konuşursa konuşsun. Yani karşısındaki kişi kendisiyle aynı düşünmese bile ona saygı duyar ve yardım etmek ister. Özellikle yardıma muhtaç kişiler varsa onları hep korur. Yardım ettiği zaman kendini de iyi hisseder. Çünkü insanlara faydalı olmak çok güzeldir. İyi vatandaş başkalarının mutlu olmasıyla mutlu olabilir.”* diyerek iyi vatandaşlıkta yardımlaşma, farklı fikirlere saygı duyma ve empati gibi özelliklerin önemini belirtmektedir.

Bu bulgulara göre öğrencilerin hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonrasında iyi vatandaş tanımlamalarında geleneksel vatandaşa ait kavramlara daha az yer verirken demokratik vatandaşlık ve aktif vatandaşlığa dair kavramları daha fazla kullandıkları, hizmet ederek öğrenme uygulamalarında vurgulanan toplumsal yardımlaşma, toplumsal problemlere ve çevreye duyarlılık konularına tanımlarında sıklıkla yer verdikleri söylenebilir.

Öğrencilerin Kendilerinin Vatandaşlık Özelliklerine Dair Görüşlerine Yönelik Bulgular

Öğrencilerin *“Kendini iyi vatandaş olarak görüyor musun?”* sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 3’de verilmiştir. Hizmet ederek öğrenme uygulamaları öncesinde evet diyenlerin oranı % 56, hayır diyenlerin oranı ise % 30’dur. % 14’ü ise kısmen cevabını vermiştir. Uygulama sonrasında ise evet cevabı verenlerin oranı % 74’e yükselirken hayır cevabının oranı % 2’ye kısmen cevabının oranı % 6’ya düşmüştür. Bu bulgulara göre öğrencilerin hizmet ederek öğrenme faaliyetleri sonrasında kendilerini iyi vatandaş olarak görme oranının arttığı söylenebilir.

K26 kendisini iyi vatandaş olarak görme nedeni ile ilgili *“Bir vatandaşın yerine getirmesi gereken sorumlulukları yaptığımı düşünüyorum. Çünkü kanunlara uyuyorum, başkalarının hakkına saygı gösteriyorum.”* diyerek geleneksel vatandaşlığa vurgu yapmıştır. İyi vatandaş olmadığını düşünen K18 ise bu durumun nedeni olarak *“İnsanların hepsi iyi vatandaşdır diye bir şey yoktur. Sorumluluklarını yerine göre ben de yerine getiren bir insanım, kanunlara uyarım ama bu yeterli değil bence. İyi vatandaş daha fazla şey yapabilmeli. Vatanını korumalı, vatani için çalışmalı, güzel şeyler yapmalı. Ben de büyüyünce daha çok şey yaparsam o zaman iyi vatandaşım diyebilirim.”* demiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin “Kendini İyi Vatandaş Olarak Görüyor Musun?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

Cevaplar	Uygulama Öncesi		Uygulama Sonrası	
	f	%	f	%
Evet	28	56	37	74
Hayır	15	30	10	20
Kısmen	7	14	3	6
Toplam	50	100	50	100

Öğrencilerin kendilerini iyi vatandaş olarak görme nedenlerine bakıldığında (Tablo 4) uygulama süreci öncesinde öğrenci görüşlerinin % 47’si geleneksel vatandaşlık, % 36’sı demokratik vatandaşlık ve % 17’si aktif vatandaşlığa dair ifadelerdir. Uygulama sürecinin öncesinde verilen cevaplarda sorumluluklarını yerine getirme (f=12), kanunlara uyma (f=10), eğitim alma (f=7) ve hak ve sorumluluklarını bilme (f=7) ilk sıralarda gelmektedir.

Hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonrasında ise öğrencilerin ifadelerinden % 47’si aktif vatandaşlık, % 30’u demokratik vatandaşlık ve % 23’ü geleneksel vatandaşlığa dair ifadeleri kullanmışlardır. Öğrencilerin görüşlerine göre kendilerinde iyi vatandaşlık özelliği olarak sorumluluklarını yerine getirme (f=15), yardım etmeyi sevme (f=12), kanunlara uyma (f=12) en fazla tekrarlanan özelliklerdir. Öğrencilerin aktif vatandaşlığı vurgulayan ifadelerindeki artış onların uygulama süreci sonunda kendilerinin iyi vatandaşlık özelliklerine yönelik algılarında değişim oluşturduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin “Kendini İyi Vatandaş Olarak Görme Nedenleri” Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar	Uygulama Öncesi		Uygulama Sonrası	
	f	%	f	%
Geleneksel Vatandaşlık				
Kanunlara uyuyorum	10	16	12	11
Eğitim alıyorum	7	11	3	3
Ülkeme katkı sağlıyorum	6	10	7	6
Vatanımı seviyorum	3	5	3	3
Vatanıma sadığım	3	5	-	-
<i>Toplam</i>	29	47	25	23
Demokratik Vatandaşlık				
Sorumluluklarımı yerine getiriyorum	12	19	15	14
Haklarını ve sorumluluklarımı biliyorum	7	11	9	8
Haklarımı kullanırım	2	3	2	2
İnsan haklarını önemserim	-	-	4	4
Adaletliyim	2	3	2	2
<i>Toplam</i>	23	36	32	30
Aktif Vatandaşlık				
Yardım etmeyi seviyorum	6	10	12	11

Arkadaşlarıma ve diğer insanlara saygılıyım	3	5	2	2
Toplum için yararlı işler yaparım	-	-	6	6
Çevreye karşı duyarlıyım	1	1	5	5
Toplumsal problemlerle ilgilenirim	-	-	7	6
İnsanların daha iyi yaşaması için çalışırım	-	-	3	3
Engelliler için çalışırım	-	-	4	4
Farklı fikirleri dinlerim	-	-	2	2
İşbirliği yapmayı severim	-	-	6	5
Diğer arkadaşlarıma örnek olurum	-	-	3	3
Kendime güveniyorum	1	1	-	-
<i>Toplam</i>	11	17	50	47
<i>Genel Toplam*</i>	63	100	107	100

*Öğrenciler birden fazla ifade belirttiklerinden frekans toplamı katılımcı sayısından (N=28) farklıdır. Yüzdeler toplam f değerine göre hesaplanmıştır.

K6 *“Ben duyarlı ve yardımseverim. Haklarımı ve sorumluluklarımı bilir, kanunlara uyarım. Çevremi temiz tutar, diğer insanların da temiz tutması için onlara yol gösteririm. Etrafımdaki fakirlere, yaşlılara yardım etmek isterim. Çevremde eğer bir problem olursa bu problemin çözülmesi için çalışırım.”* demiştir. Bu ifadelerden öğrencinin kendisini toplumsal duyarlılık sahibi ve yardımsever olarak gördüğü ve bu özellikleri ile iyi bir vatandaş olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır.

Bazı öğrenciler ise kendilerini katıldıkları hizmet ederek öğrenme faaliyetleri sonrasında iyi vatandaş olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu öğrencilerden K9 *“Evet iyi vatandaşım. Çünkü Umut⁴ için bir şeyler yaptım. Onun mutlu olması için arkadaşlarımla çalıştık. Birçok kişiyi yaptığımız bu işle ilgili bilgilendirdik. Onlar da yardım ettiler. Bu yüzden kendimi iyi bir vatandaş olarak görüyorum.”* demiştir. K5 ise *“İyi vatandaş olduğumu düşünüyorum. Çünkü mahallemizin daha güzel bir yer olması için çalıştık. Arkadaşlarımızla güzel şeyler yaptık. Gelecekte yine insanlar için, dünya için faydalı şeyler yapmak isterim. Yardım etmeyi, çevreyi korumayı, insanlar için çalışmayı seviyorum. İyi vatandaşım.”* diyerek hizmet ederek öğrenme uygulamasından sonra kendini iyi bir vatandaş olarak değerlendirmiştir.

Öğrencilerin “İyi Vatandaş” Örneklemlerine Yönelik Bulgular

Öğrencilerin çevrelerinde iyi vatandaş olarak gördükleri kişilere dair verdikleri cevaplar Tablo 5’de gösterilmektedir. Öğrencilerin uygulama süreci öncesinde iyi vatandaş olarak gördükleri kişiler babam (f=19), annem (f=13) ve arkadaşım (f=6) olarak sıralanırken, uygulama süreci sonrasında arkadaşım (f=24) cevabının birinci sıraya yükseldiği görülmektedir. Bu bulgu öğrencilerin hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinden sonra arkadaşlarını iyi vatandaşlar olarak görme oranının yükseldiği olarak yorumlanabilir.

Öğrencilerin çevrelerindeki kişileri iyi vatandaş olarak görme nedenleri ise Tablo 6’da gösterilmiştir. Uygulama süreci öncesinde vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme (f=10), hak ve sorumluluklarını bilme (f=8) ve kanunlara uyma (f=6) ilk sıralarda yer alırken uygulama süreci sonrasında yardımsever olmanın birinci sırada yer

⁴ Hizmet ederek öğrenme faaliyetleri sırasında engelli bir öğrenci için yardım kampanyası düzenlenmiştir. Umut bu kampanyadaki engelli öğrencinin ismidir.

aldığını (f=13), bu cevabı hak ve sorumluluklarını bilme (f=9) ve vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme (f=8) cevaplarının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin “Çevrelerinde İyi Vatandaş Olarak Gördükleri Kişiler” Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar	Uygulama Öncesi		Uygulama Sonrası	
	f	%	f	%
Babam	19	38	10	20
Annem	13	26	8	16
Arkadaşım	6	12	24	48
Kardeşim (Abla, abi)	5	10	6	12
Ailem	4	8	2	4
Komşumuzun oğlu	3	6	-	-
Toplam	50	100	50	100

Tablo 6. Öğrencilerin “Çevrelerindeki Kişileri İyi Vatandaş Olarak Görme Nedenleri” Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar	Uygulama Öncesi		Uygulama Sonrası	
	f	%	f	%
Vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirir.	10	20	8	16
Hak ve sorumluluklarını bilir.	8	16	9	18
Kanunlara uyar.	6	12	4	8
Görevlerine sadıktır.	5	10	-	-
Yardımsesverdir.	4	8	13	26
Güvenilirdir.	3	6	-	-
Çevreye duyarlıdır.	3	6	7	14
Başka insanlara saygılıdır.	2	4	3	6
Başkaları için çalışıyor.	2	4	6	12
Vergisini verir.	2	4	-	-
Vatanseverdir.	2	4	-	-
Haberleri takip eder.	1	2	-	-
Hoşgörülüdür.	1	2	-	-
Yakışıklıdır.	1	2	-	-
Toplam	50	100	50	100

K47“Babam iyi vatandaştır. Çünkü kimsenin hakkını çiğnemez, vatanına karşı olan borcunu öder, vergisini verir. Kimsenin özgürlüğünü elinden almaz. Vatanına gerekli olan borçlarını öder. Huzursuzluğa yol açmaz.” demiştir. Uygulamadan sonra ise “Babam iyi vatandaştır. Çünkü sorumluluklarını bilir, adaletlidir, vatanseverdir, merhametlidir ve toplumun yararını ister. Çevresindeki sorunlara karşı duyarsız kalmaz, kanunlara uyabilen ve insanlara yardım eden birisidir.” diyerek iyi vatandaşlık özelliklerini sıralamıştır.

K4 ise uygulama süreci öncesinde “Abim. Bunun sebebi, askerliğini yapmış, şimdi devlete karşı vergilerini ödüyor. Elinden geldiğince yardımsesver ve hoşgörülüdür.” diyerek vatandaşlık sorumluluklarına değinmiştir.

Yine hak ve sorumluluklara odaklanan K19 ise “Annem iyi bir vatandaştır. Çünkü kanunlara uyar ve sorumluluklarını bilir. Hakları ihlal edip başkalarının haklarına saygısızlık yapmaz.” demiştir. Uygulama

sonrasında hak ve sorumlulukların yanı sıra sosyal duyarlılığa odaklanmıştır. *“Arkadaşım iyi bir vatandaştır. Çünkü başkalarının kararlarına saygı duyar. Hak ve sorumluluklarını bilir. Yardım eder. İnsanların bir ihtiyacı olduğunda onları çözmek ister. Organ bağışi kampanyasında da çok severek çalıştı. Mutluluk duydu.”* demiştir.

Uygulama süreci sonunda çevreye duyarlılık ve başkaları için çalışma gibi aktif vatandaşlığa dair cevaplarda artış olması dikkat çeken bir bulgudur. Bu bulgulara göre hizmet ederek öğrenme uygulaması süreci sonunda öğrencilerin iyi vatandaş olarak gördükleri kişilerin özelliklerine dair cevaplarında yardımseverlik, hak ve sorumluluklarına karşı farkındalık, başkaları için çaba gösterme gibi cevapların artış göstermesi öğrencilerin bu konulara dikkatlerinin arttığı olarak yorumlanabilir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada hizmet ederek öğrenme yaklaşımının öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili algılarına etkisi araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonrasında “vatandaş” tanımlamalarında ve “iyi vatandaş” tanımlamalarında geleneksel vatandaşa ait ifadelerle daha az yer verirken demokratik vatandaşlık ve aktif vatandaşlığa dair ifadeleri daha fazla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler hizmet ederek öğrenme uygulamaları öncesinde iyi vatandaşın tanımında çoğunlukla hak, sorumluluk, vatanseverlik, kanunlara uyma gibi geleneksel vatandaşlığa ait özelliklere vurgu yaparken uygulama sonrasında ise en fazla toplumsal yardımlaşmaya katkıda bulunan, haklarını ve sorumluluklarını bilen, kanunlara uyan kişileri iyi vatandaşlar olarak tanımlamışlardır. Öğrencilerin hizmet ederek öğrenme faaliyetleri sonrasında kendilerini iyi vatandaş olarak görme oranı artmış, öğrenciler çoğunlukla sorumluluklarını yerine getirdiklerini, yardım etmeyi sevdiklerini, kanunlara uyduklarını bu yüzden kendilerini iyi vatandaşlar olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin aktif vatandaşlığı vurgulayan ifadelerindeki artış uygulama süreci sonunda kendilerinin iyi vatandaşlık özelliklerine yönelik algılarında değişim olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinden sonra arkadaşlarını iyi vatandaşlar olarak görme oranı yükselmiştir. Bu bulgunun arkadaşlarının hizmet faaliyetlerinde yaptıkları çalışmalara bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Hizmet ederek öğrenme uygulaması sonrasında öğrencilerin iyi vatandaş olarak gördükleri kişilerin özelliklerine dair cevaplarında yardımseverlik, hak ve sorumluluklarına karşı farkındalık, başkaları için çaba gösterme gibi cevaplar artış göstermiştir. Buna göre öğrencilerin hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonucunda aktif vatandaşlık özelliklerine olan dikkatlerinin arttığı söylenebilir.

Sonuç olarak öğrencilerin hizmet ederek öğrenme uygulamaları sonucunda vatandaşlık ve iyi vatandaşlığa dair tanımlarında değişim görülmüş ve aktif vatandaşlık özelliklerini tanımlarında daha fazla kullanmışlardır. Literatürde benzer sonuçlara yer verilmiştir. Klute ve Billig (2002) hizmet ederek öğrenmenin öğrencilerin akademik bilgilerini gerçek hayat problemlerini çözmeleri için kullanmalarına olanak sağladığını, öğrencilerin hizmet ederek öğrenme faaliyetleri sayesinde birer aktif vatandaş olduklarını belirtmişlerdir (akt. Butler, 2009: 25). Tolo (1999) çalışmasında hizmet ederek öğrenme faaliyetlerine katılan öğrencilerin daha fazla "vatandaşlık fikrine" sahip olduklarını ortaya koymuştur. Chi (2002) hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinin öğrencilerin "iyi vatandaş nasıl olunacağına" dair algılarını geliştirdiğini vurgulamıştır. Hizmet ederek öğrenme faaliyetlerinin

öğrencilerin vatandaşlık tutumlarını etkilediği vurgulayan Lawhon (2010) faaliyetler sonrasında öğrencilerin hizmet faaliyetlerine katılan bireyleri iyi bir vatandaş olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Benzer sonuçları vurgulayan Hamilton ve Zeldin (1987) ise hizmet ederek öğrenmenin vatandaşlık bilgi ve becerilerini arttırdığını hizmet ederek öğrenme ile öğrencilere vatandaşlık bilgilerinin daha iyi kazandırılabilirdiğini belirtmişlerdir. Birdwell ve diğerleri (2013) hizmet ederek öğrenme ile vatandaşlık eğitiminin kombine edilmesi ile aktif vatandaşlık eğitimine ulaşmada daha başarılı olunacağını belirtirlerken, Bengiç Çolak (2015) ise hizmet ederek öğrenme deneyiminden sonra bazı öğrencilerin demokratik ve etkin vatandaş kavramı ile ilgili algılarında değişim meydana geldiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın sonuçları yukarıda sayılan çalışmaların bulguları ile örtüşmektedir.

ÖNERİLER

Türkiye’de hizmet ederek öğrenme okullarda az kullanılan bir yaklaşım olduğundan bu çalışmanın sonuçları önemlidir. Hizmet ederek öğrenme yaklaşımının etkilerine dair farklı örneklem grupları üzerinde ve farklı ölçme araçlarıyla çalışmaların yapılması faydalı olabilir. Ayrıca öğrencilerin, öğretmenlerin, velilerin ve toplum ortaklarının görüşlerine göre hizmet ederek öğrenme yaklaşımının okullarda uygulanabilirliği ve olası etkilerini daha ayrıntılı irdeleyecek çalışmalar yapılması araştırmacılara önerilebilir.

ETİK METNİ

Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir.

KAYNAKÇA

- Altınok, A. (2012). *Sosyal Katılım Faaliyetlerinin 12-14 Yaş Grubu Öğrencilerinin Sosyal Problemlere Olan Duyarlılıklarına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Astin, A. & Sax, L. (1998). "How Undergraduates Are Affected By Service Participation." *Journal of College Student Development*, 39(3): 251-263.
- Bengiç Çolak, G. (2015). *Sosyal Bilgiler Dersinde Hizmet Ederek Öğrenme Yaklaşımının Vatandaşlık Eğitimindeki Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Billig, S. H. (2002). "Support For K-12 Service-Learning Practice: A Brief Review Of The Research." *Educational Horizons*, 80 (4): 184-189.
- Birdwell, J., Scott, R. & Horley, E. (2013). "Active Citizenship, Education And Service Learning." *Education, Citizenship and Social Justice*, 8 (2): 185-199.
- Bludau, J.A. (2006). *Teachers' Perceptions Of Service Learning: K-12 School Community Partnership Development in Texas Scholls*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Texas A&M University.

- Bringle, R., Hatcher, J. & Jones, S. (2010). *International Service Learning: Conceptual Frameworks And Research*. Sterling, VA: Stylus.
- Butler, A. (2009). *Service Learning, Civic Responsibility, And Attitudes Of Secondary Students*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Walden University.
- Chi, B. S. (2002). *Teaching The "Heart And Soul" Of Citizenship: Service-Learning As Citizenship Education*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California, Berkeley.
- Dere, İ., Kızılay, N. & Alkaya, S. (2017). 'İyi Vatandaş' Kavramı, Ailede ve Okulda 'İyi Vatandaşlık' Eğitimi Hakkında Velilerin Görüşleri ve Algıları. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(30): 1974-1993.
- Genç, K. & Çelik, H. (2018). Türkiye'deki Vatandaşlık Eğitiminin Branş Öğretmenlerinin Bakış Açılıyla Değerlendirilmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1): 126-138.
- Gömlüksiz, M. N. & Akyıldız, S. (2012). Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, 41(196): 69-92.
- Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2012). Etkili Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3): 39-54.
- Hamilton, S.F. & Zeldin, S. R. (1987). Learning Civics In The Community. *Curriculum Inquiry*, 17(4): 407-420.
- Jerome, L. (2012). "Service Learning And Active Citizenship Education In England." *Education, Citizenship and Social Justice*, 7(1): 59-70.
- Kara, C., Topkaya, Y. & Şimşek, U. (2012). Aktif Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Programındaki Yeri. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3): 147-159.
- Lawhon, M.E. (2010). *The Effects Of Service-Learning On The Citizenship Attitudes Of At-Risk Students In An After-School Program*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ohio University.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği. *T.C.Resmi Gazete*, 30090, 8 Haziran 2017. 14 Haziran 2018 tarihinde <http://ogm.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanligi-egitim-kurumlari-sosyal-etkinlikler-yonetmeligi/icerik/567> adresinden ulaşılmıştır.
- Miles, M. & Huberman M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Source Book (2nd Edition)*. California: SagePress.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış*. In C. Öztürk (Ed., pp. 1-31). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Parker, W. & Jarolimek, J. (1984). *Citizenship And The Critical Role Of The Social Studies*. NCSS Bulletin No. 72. Boulder, CO: SSEC Publications.
- Reinders, H. & Youniss, J. (2006). "School-Based Required Community Service And Civic Development In Adolescents." *Applied Developmental Science*, 10 : 2-12.
- Roberts, C. (2006). "Service-Learning: Developing Servant Leaders." *Academic Exchange Quarterly*, 10(2): 237-243.

- Roehlkepartain, E. C. (2009). *Service-Learning In Community-Based Organizations: A Practical Guide To Starting And Sustaining High-Quality Programs*. Scotts Valley, CA: Learn and Serve America's National Service-Learning Clearinghouse.
- Shuler, L. O. (2010). *Paths To Active Citizenship: The Development Of And Connection Between Civic Engagement Involvement And Attitudes In College Student*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boston College.
- Tolo, K. (1999). *The Civic Education Of American Youth*. Austin: University of Texas, Lyndon B.Johnson School of Public Affair.
- Wilczenski, F. L. & Coomey, S. M. (2007). *A Practical Guide To Service Learning: Strategies For Positive Development In Schools*. New York: Springer Science &Business Media.